

PRILOG POZNAVANJU PLANOVA KOPRIVNICE IZ 16. I 17. STOLJEĆA

Neposredan povod za ovaj je rad bila činjenica da se do današnjih dana uz poznate planove i vedute Koprivnice iz 16. i 17. stoljeća pripisuju različiti arhivski izvori. Pregledom je mnogih tekstova i publikacija utvrđeno da su različiti navodi prisutni dulje vremena. Tijekom istraživanja postala je posve očigledna opasnost da se nastali nesporazumi oko porijekla planova Koprivnice i iznesenih tvrdnji o vremenu izrade pretvore u prepreku budućih ispravnih zaključaka.

Za ovaj je rad bilo važno da su se svi publicirani podaci o porijeklu svakog plana mogli provjeriti u originalnoj građi. Istaživanje je pokazalo da je objavljen samo dio arhivalija koje čine slikovne prikaze Koprivnice iz 16. i 17. stoljeća. Sve do današnjih dana dio arhivske građe iz Beča i Karlsruhea je ostao po strani. Pored toga je utvrđeno da se i u Dresdenu čuvaju dva atlasa koji izmjeđu ostalog imaju dva plana Koprivnice iz 16. stoljeća.

Početak ovog stoljeća u našoj je znanosti otpočela upotreba dva Stierova plana Koprivnice. E. Laszovski¹⁾ je pišući o tesktu izvještaja inženjera Martina Stiera iz bivše kraljevske knjižnice u Beču naveo njegov sadržaj i popis mjesta s planovima. Od 1908. godijne bilo je poznato postojanje kodeksa broj 8608.

A. Horvat je pišući o djelovanju Zemaljskog povjerenstva utvrdila da su 1915. godine nabavljene fotografije: Stierovih planova, veduta različitih mjesta i utvrda koje se čuvaju u Beču i Karlsruheu.²⁾

L. Brozović³⁾ je prvi objavio tekst o starim slikama Koprivnice 1928. godine. Prve su četiri iz razdoblja do kraja 17. stoljeća. Sadašnji povećani broj slikovnih prikaza Koprivnice omogućio je da se unutar cjeline izdvoje posebne grupe. U prvoj su planovi iz 16. stoljeća, Drugu čine izvještaji Martina Stiera, jedan iz Karlsruhea i tri prijepisa iz Beča. Treću grupu slikovne dokumentacije čine vedute Koprivnice iz 17. stoljeća.

PLANOVI KOPRIVNICE IZ 16. STOLJEĆA

Za utvrđivanje mogućeg redosljeda nastanka planova Koprivnice u ovoj grupi je bilo važno da se uzmu u obzir brojne činjenice koje su izravno povezane sa samim uvezima. Očito je da su planovi kopirani u različite svrhe i da su nastali radi onovremenih vojnih potreba.

Karta Slavonije, fragment, ÖNB C 8609, fol. 2

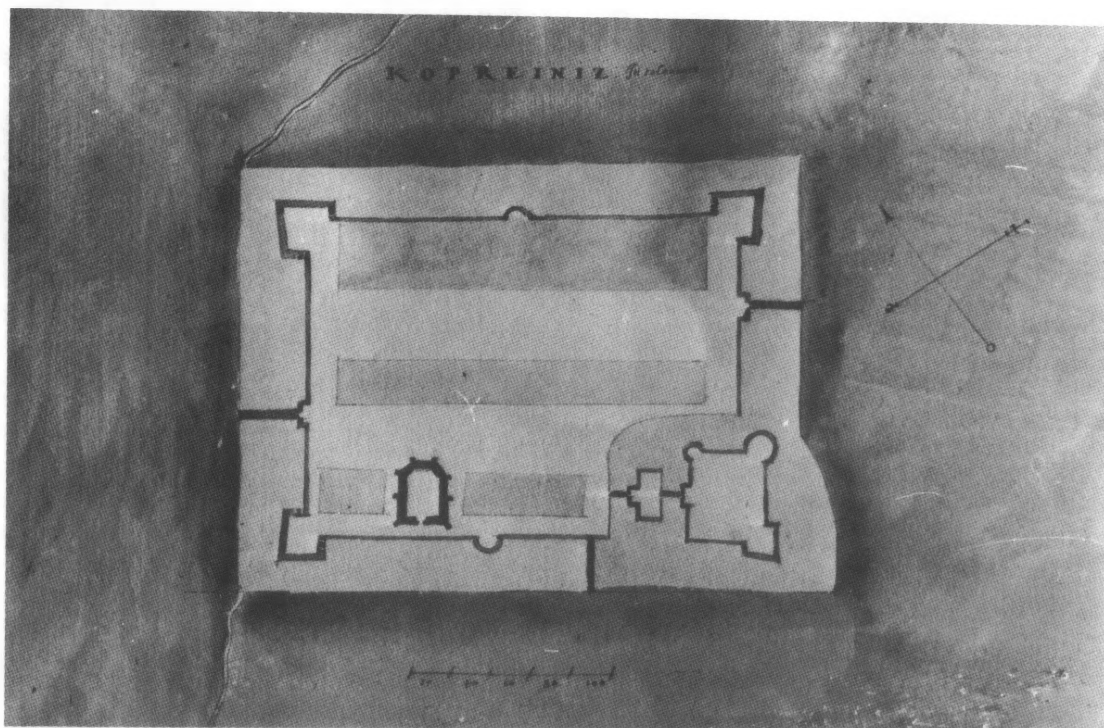
ÖSTERREICHISCHE NATIONALBIBLIOTHEK - ÖNB, KODEKS 8609 FOL. 20

Temeljitim pregledom svih listova kodeksa, ukupno 90, utvrđeno je da su u nepravilnom slijedu 33 lista prazna. Ispisani znakovi na praznim i isrcanim listovima pokazuju da je dio planova već ranije bio dio neutvrđenog uveza. Pojedini listovi nose u lijevom donjem uglu sitne brojeve.⁴⁾ Postojeći niz je isprekidan, najvjerojatnije je označavao redoslijed stranica starijeg uveza.

Do osamdesetog lista čitavi je kodeks izrađen iz tri vrste papira. Svi prazni listovi⁵⁾ imaju vodeni znak u obliku štita koji dijeli dijagonalna greda, a u poljima su gore i dolje dvije šesterokračne zvijezde.⁶⁾ Karta Hrvatske i Slavonije (2) i karta (3) te planovi utvrda u nizu od Rijeke do Koprivnice, te Palota (30) i Čabrak (51) imaju dugačiji znak. To su dvije ukrštene strijele i šesterokračna zvijezda nad njima. Karta Sedmogradske (5), Graz (8), Ljubljana (9), Kaniža (24), te dalje ugarska mjesta isprekidano do prizora bitke (77 i 78) su na trećoj vrsti papira koja u kružnici ima stilizirani samostrijel. Četvrti vodeni znak u papiru je vijugava uspravna zmija s isturenim jezikom i stiliziranim trolisnatim ukrasom na glavi. O repu joj visi opisani štit s dijagonalnom gredom i dvije zvijezde.

Sigurno kasnije, vjerojatno tijekom upotrebe uveza, netko je na prvom listu baroknim kitnjastim rukopiso, ispisao sadržaj. Tekst počinje s naslovom "Ugarska sa svojim pridruženim zemljama...". Imenovano je pet pokrajina koje su prikazane na pet karata od kojih je prva "Hrvatska i Slavonija" (2).

Zanimljivo je da je na toj karti (2) svaki od pojedinačnih lokaliteta u tlocrtu u velikom mjerilu

KOPREINIZ. In Sclavonia, ÖNB C 8609, fol. 20

vrlo vjerno i na isti način prikazan. Tako je Koprivnica nacrtana u istoj formi prema izgledu s dvadesetog lista.

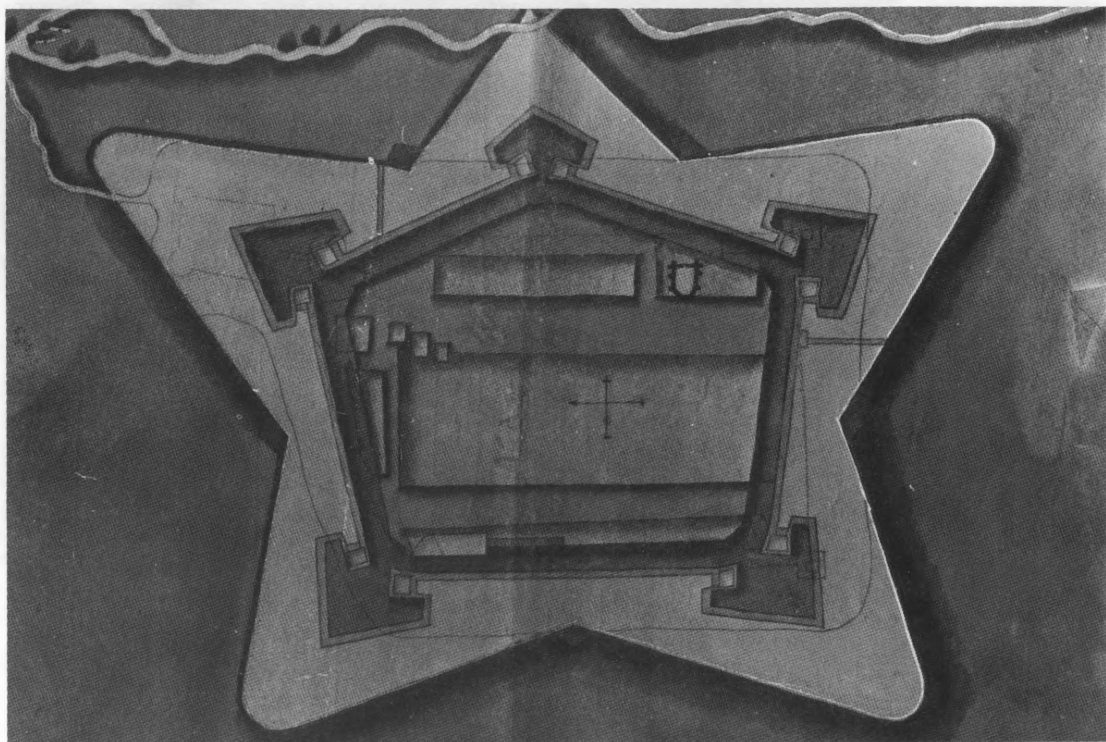
Druga je zanimljivost u tome što se jasno raspoznaje turski teritorij. Desnom obalom Drave od ušća Mure kod Legrada granica ide kod Đurđevca na Topolovac i Crkvenu u blizini Križevaca, dalje na Ivanič i na Savu. Čazma je prikazana jednostavnim simbolom točno na granici. Nije jasno do kraja kojem području pripada. Virovitica je pala 1552. godine, a 1557. osnovan je čazmanski pašaluk, pa je moguće da linija granice na ovoj karti odgovara stanju iz ovog razdoblja.

Da je ova tvrđnja utemeljena, govori i podatak da je na mjestu Karlovca na karti naveden samo Dubovac. Karta svakako prikazuje stanje prije osnutka Karlovca 1579. godine.

Iza pet geografskih karata slijede planovi Beča (7), Graza (8), Ljubljane (9), Rijeke (10). Nakon hrvatskih mjesta slijede Sisak (15), Zagreb (17), Križevci (18), Đurđevac (18), Koprivnica (20), Crkvena (20). Na Kanižu (24) se nastavljaju utvrde u Ugarskoj.

Na ponekom listu različitim rukopisima talijanski ili njemački dopisane su kratke bilješke. Značajno je da se spominju različita imena. Jul. Thuzi i Bern. Magni (Papa, 32), C. Guidonis, S. Georgij (Nova Papa, 34), D. Schwenda i Mart. Sicij (Zendrew, 62), authore... (ime je izbrisano) i Fran. Potendorff (Zendrew, 63), mišljenje Pappendarffa (Agría, 66), mišljenje Waldwgase (Agría, 68).

Do sada je plan Koprivnice (20) opisivalo više autora. Stoga će biti spomenute samo manje poznate pojedinosti. Plan je u paru na gornjoj polovici lista, dolje je Crkvena. Na isti način su nacrtani Zrinj (15) i Sisak (15), te Križevci (18) i Đurđevac (18). Po načinu izrade, korištenim bojama ispisanim slovima vrlo je vjerojatno da su svi planovi iz ove grupe parova od jedne ruke, koja je uz imena mjesta dopisala i poblizu oznaku za provinciju: in sclavonia.

COPREINIZ, fragment, ÖNB C 8607 fol. 17

Moguće je da su planovi precrtani prema neutvrđenom predlošku i da je crtač bio Talijan.

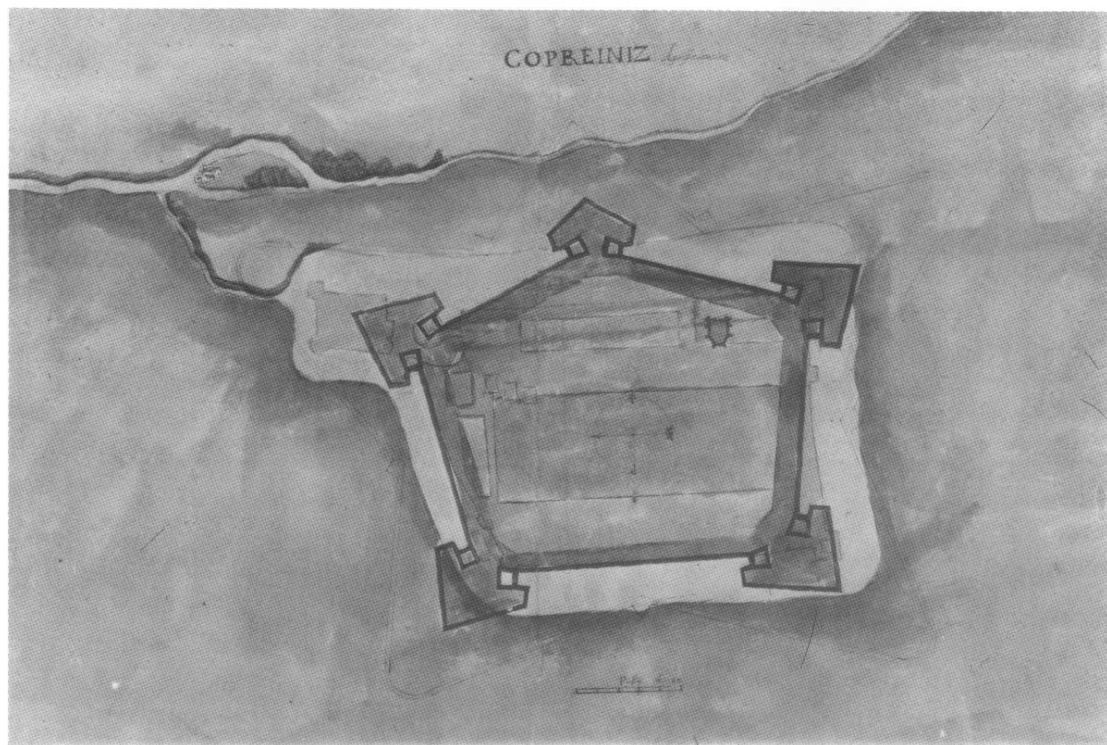
Koprivnički je tlocrt akvarelirani crtež tušem. Na njemu se razlikuju dvije cjeline. Unutar gradskog naselja u svjetloružičastim tonovima su označene dvije veće i dvije manje insule. Između manjih intenzivnom crvenom bojom ucrtan je tlocrt crkvene građevine s osam kontrafora. Tlocrt utvrde je ucrtan smeđom bojom, a jarci oko palisada su obojeni svjetloplavim tonovima. Istom je smeđom bojom iscrtan tlocrt palisada između tri bastiona. Jasno se raspoznaju po dva otvora na kraćim bočnim stranama. Očito da oni predstavljaju strijelnice. Iza jarka s vodom su ostale površine okolice kroz koju protiče potok.

Kada budu završena sva potrebna istraživanja čitavog uveza, vrlo je vjerojatno da će biti moguće još određenije tvrdnje o vremenu nastanka ovog plana Koprivnice iz bečkog kodeksa broj 8609.

ÖNB, KODEKS 8607 FOL. 17

Kao i u prethodnom slučaju, za bolje razumijevanje ovog koprivničkog tlocrta važno je uzeti u obzir priličan broj činjenica koje govore o vremenu i načinu nastanka uveza. Nema naslovne stranice, ni pregledne karte koja bi prikazivala cijeli ili dio prostora na kome se nalaze mjesta čije su utvrde prikazane u tlocrtu ili iz ptičje perspektive.

Svi prikazi su izrađeni na samo dvije vrste papira. Prvih 13 listova ima znak debele vijugave zmijske s ispruženim jezikom. Od 14.-og lista do kraja kodeksa, znak je identičan. Uspravna zmijska vijugavog tijela s ispruženim jezikom na glavi ima krunu od tri lista. O rep joj je obješen štitić s dijagonalnom gredom i dvije zvijezde. Taj vodeni znak je identičan s onim na papiru kodeksa 8609 listovi 80 do 86.

Copreiniz, Apreso lamura Sta XXVI, 96, 11, fol. 24

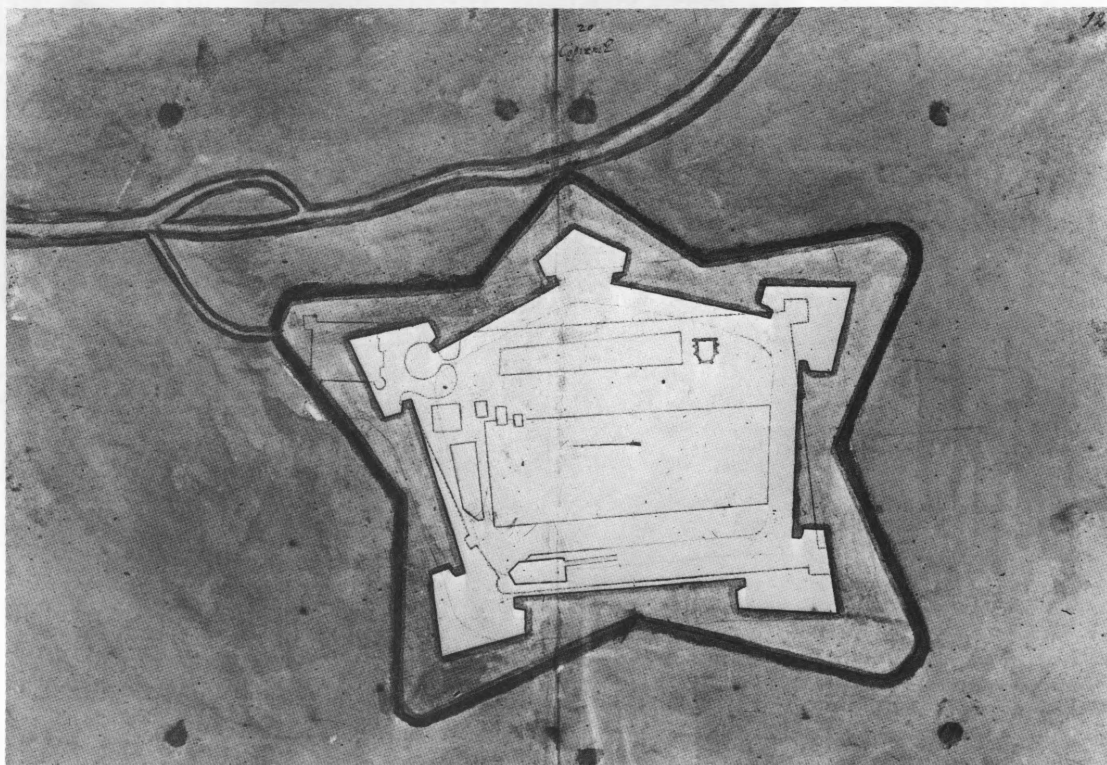
Svi su crteži u ovom kodeksu od iste ruke. Crtani su gustim bojama uvijek iste jačine. Kada su u kodeks 8609 uloženi planovi identične izrade, (80 do 86) nije moguće reći. Vjerojatan razlog za umetanje listova je proširenje sadržaja prije opisanog uveza.

Od početka ovog uveza redaju se planovi Graza, Ljubljane, Rijeke, Trsata, Senja, Brinja, veduta Otočca. Na osmom listu je geografska karta imenovana kao *Insula ichonographia*. Drugih oznaka po njoj nema. 7)

Planovi Crkvene i Koprivnice ovdje su svaki na posebnom listu, prikazani iz ptičje perspektive. Sve pojedinosti na njihovim vedutama odgovaraju pojedinostima iz opisanog kodeksa 8609. Na temelju ove činjenice moguće je pretpostaviti da su neki planovi iz kodeksa 8609 i 8607 kopirani prema neutvrđenim podlošcima koji su bili u obliku veduta. Stoga je moguće da je crtač planova iste pretvorio u tlocrte, dok je kopist ovog uveza 8607 gustim bojama jednostavno prekopirao predloške.

Uspoređujući na ovaj način ta dva po sadržaju slična kodeksa bilo bi za očekivati da je i koprivnički tlocrt prerađen odnosno prikazan kao veduta. Ranije opisani tlocrt nije pretvoren u vedutu. Neki nepoznati tlocrt je uzet za podlogu. Više pojedinosti potvrđuje razlike. Na istočnoj i zapadnoj strani palisada oko Koprivnice nema po sredini polukružnih bastiona. Unutar palisada koje su jasno iscrtane u mjestu je osim velike središnje inzule još 8 različitih veličina. Crkvena građevina ima ukupno 10 kontrafora, dva više nego na prije opisanom planu. Ta su dva na zapadnoj fasadi. Iz naselja do dvora vodi samo jedan most. Umjesto četverouglatog objekta koji se jasno vidi na ranijem planu i koji je spojen preko mosta s ogradom i dvorom, na tom je mjestu samo kružni teren ograđen palisadama.

Na opisanoj je podlozi izrađen projekt utvrde s pet bastiona i širokim zemljanim jarcima.

20 Copreniz Sta XXVI, 96, 6, fol.12

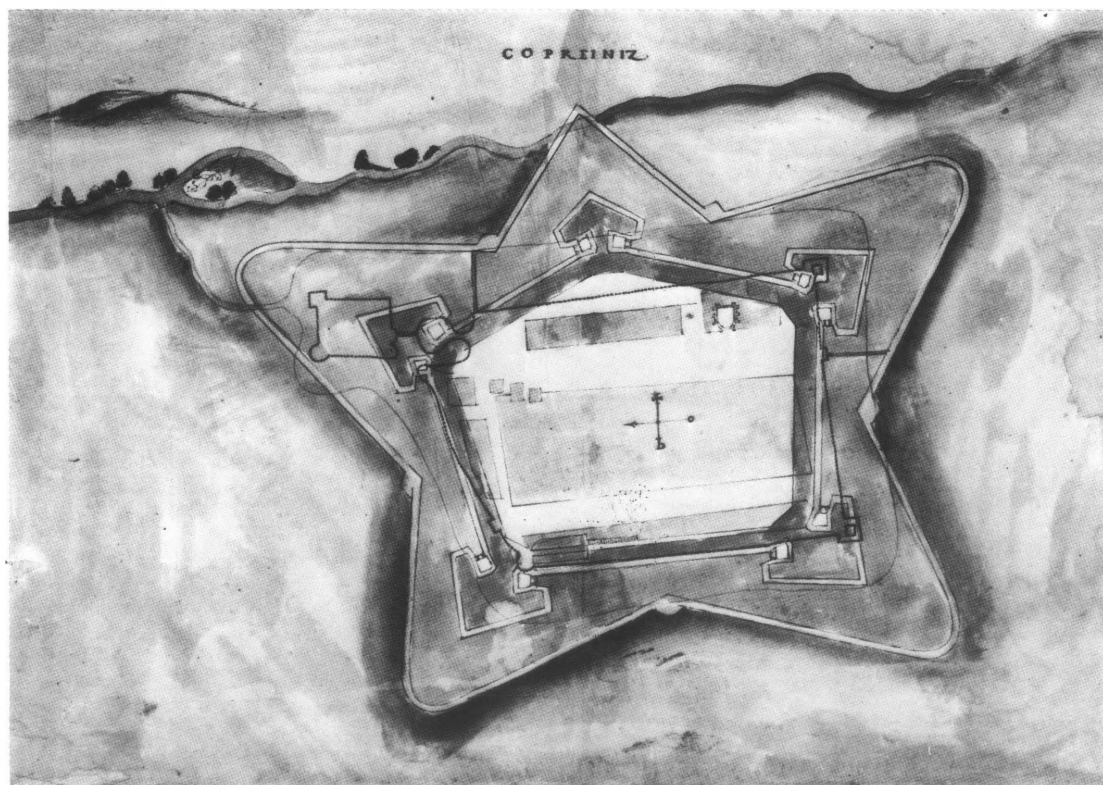
Zapadni nešto manji bastion i njegov jarak dopiru do korita obližnje rijeke.

Na temelju utvrđenih razlika u pojedinostima koje sadrži podloga ovog plana, vidljivo je da je to u osnovi još jedan plan Koprivnice iz 16. stoljeća. Vjerovatno će buduća istraživanja dati odgovor koji od ta dva plana je stariji.

STA, XXVI, 96, NR. 11 FOL. 24

Da i u Dresdenu postoje planovi Koprivnice, trebalo je provjeriti na temelju činjenice što su poznata dva dresdenska plana Zagreba. 8) Oni su slično s planovima Zagreba i Kaptola iz bečkih uveza 8609 i 8607. Postojanje sličnog uveza u Karlsruheu sa zagrebačkim i koprivničkim planom potkrijepilo je pretpostavku da se treba provjeriti dresdenski arhiv. Utvrđeno je da postoje dva uveza s vrlo sličnim planovima Koprivnice.⁹⁾ Što je još važnije dresdenski arhiv ima sačuvani prvi inventar dragocjenosti dresdenskog dvorca iz 1587. godine u kome su već navedena ta dva atlasa.¹⁰⁾ Na temelju ovog podatka moguće je datiranje uveza iz Beča i Karlsruhea.

Ovaj je plan Koprivnice u osnovi opisani primjer iz kodeksa 8607 fol. 17. Izrađen je u akvarelu na podlozi postojećeg stanja koje je izvučeno u tušu. Crkveni tlocrt ima 10 kontrafora. Raspored devet inzula je isti. Gušćom su bojom izvučeni bastioni, raspoznaje se njihova debljina te još neki detalji. Ispod tlocrta je ucrtana skala veličina, a nada planom piše: Copreniz. Apreso lamura. Plan nije potpisan. Kako su koraci napisani na talijanskom i još je navedeno da je mjesto nedaleko Mure, očito je da je ovaj primjerak radio talijanski crtač. Za

Copreiniz, GLA, Htk, Bd. XV, fol. 27

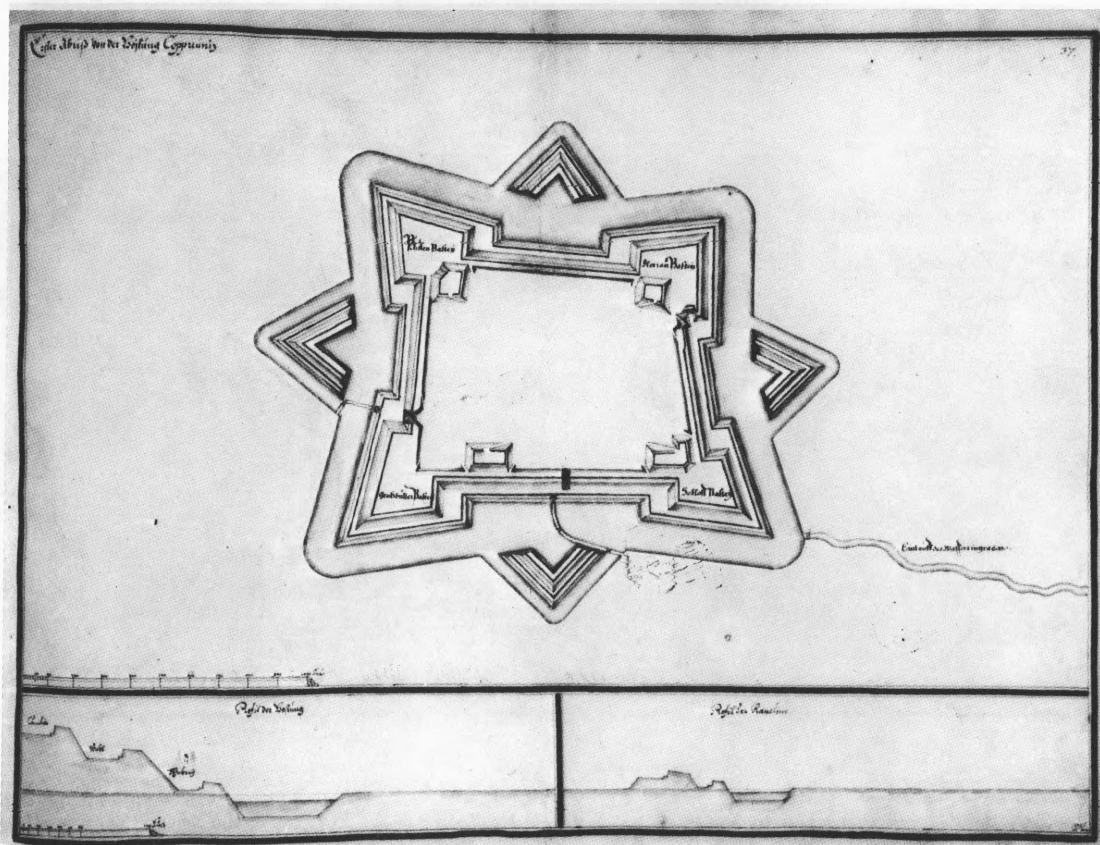
pretpostavku da je to projekat vojnog arhitekta prema kome je radio i kopist uveza 8607, treba više dokaza. Isti se mogu dobiti tek proučavanjem originalnog uveza u Dresdenu.

Za sada je već poznato da je ovaj list, kao i svi ostali, od iste vrste. Papir nosi opisani znak štít s gredom i dvije zvijezde. Svi prazni listovi ovog uveza imaju drugi znak. U štítu je crtež postolja ne kome je osam redova bobica grožđa.

STA, XXVI, NR. 6, FOL. 12

Ovaj uvez ima svega 15 planova iz hrvatskih i slavonskih krajeva. Čitav je izrađen na jednoj vrsti papira. Plan Koprivnice je sličan s ranije opisanim planovima. U tušu je izvučen plan postojećeg stanja. Unutar palisada je devet različitih inzula. Površina nije bojana, te se zbog toga jače ističe projektirana zvijezda s pet naznačenih bastiona. Njeni su obrisi izvučeni debljim linijama, a najintenzivnije je iscrtan rub zemljanih jaraka. Crtež po sebi ima nekoliko mrlja, a iznad korita obližnje rijeke rukom je napisano: 20 ispod brojem Copreniz. Prema dobivenom podatku u ovome atlasu nema praznih listova.¹¹⁾ Plan je prema postojećem popisu dvanaesti po redu. Stoga je moguće da je u nekom ranijem redoslijedu bio dvadeseti plan.

Što se tiče kopiste ovog atlasa, prema Brichzinu u Dresdenu, postoji još jedan njegov rad s 39 bojanih utrda iz Frizije, Flandrije i Brabanta koji je u istoj vrsti uveza i na istoj vrsti papira¹²⁾

Erstlicher Abriss..., GLA, Htk. Bd. XII, fol. 37

kao i ovaj uvez s hrvatskim i ugarskim planovima u kojima je već opisani plan Koprivnice.

GLA, HFK. BD. XV FOL. 27

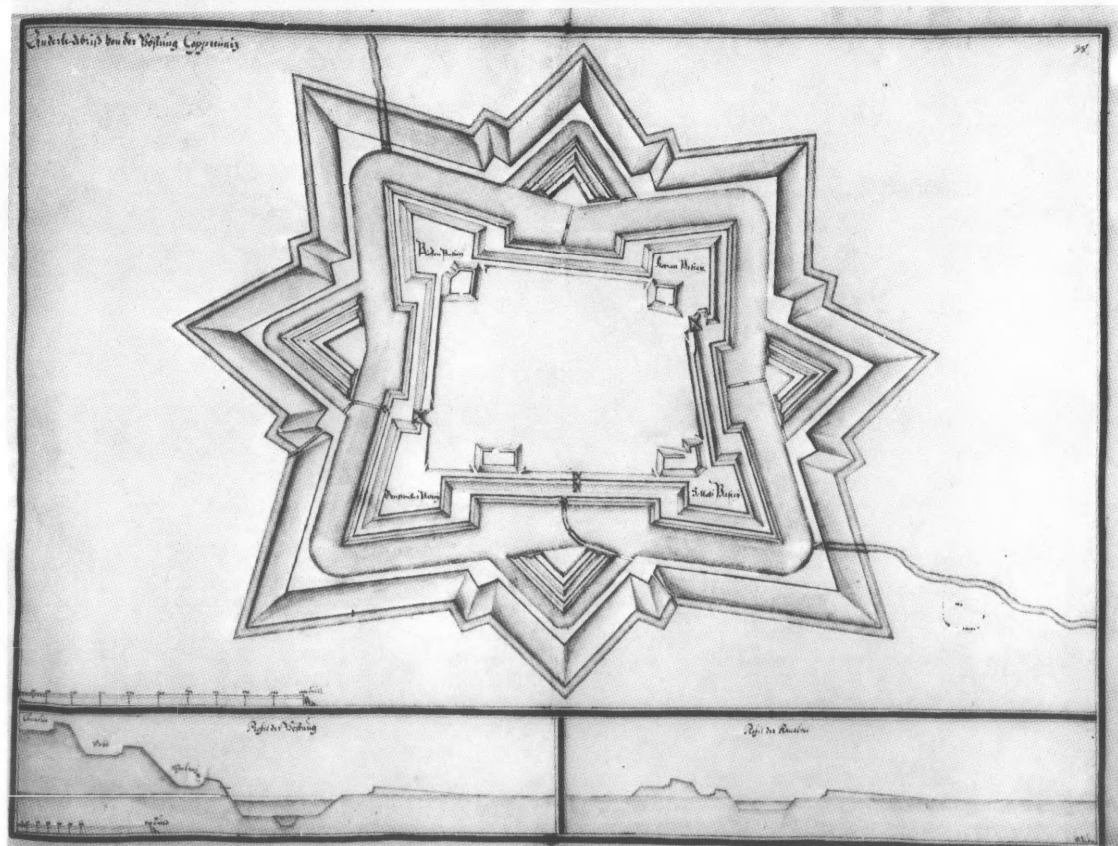
Zbirka karata, planova i veduta u GLA je od izvanredne važnosti za poznavanje hrvatske, slavonske i primorske građe iz 16. i 17. stoljeća. Manje je poznata i tek je jednim dijelom izvršeno uspoređivanje građe s onom sličnom što se čuva u Beču.¹³⁾

Ovaj uvez nema posebnih znakova, na početku je pet preglednih karata koje pokazuju područje granice od Jadrana do Sedmogradske, sadrži ukupno 51 plan.

Tlocrt Koprivnice u ovom uvezu je među prikazima Jasenovca, Zagreba, Gradaca, Topolovca, Crkvene i Đurđevca.¹⁴⁾ Križevci su prikazani također u tlocrtu. Crtež perom je koloriran. Plan se sastoji iz postojećeg stanja i projekta. Na tlocrt izvučen perom, a prikazuje unutrašnjost palisada s devet insula u podlozi, projektirana je utvrda u obliku peterokračne zvijezde sa širokim jarcima koji ju okružuju.

Vodeni znak nije u izravnoj vezi s prije navedenim znakovima. Važno je da postoji već u trećoj četvrtini 16. stoljeća. Dakle ova kopija neutvrđenog kopista nastala je već tijekom druge polovice 16. stoljeća.

Za temeljitije datiranje ovog uveza i njegovih planova treba izvršiti uporednu analizu s drugim uvezima.

Anderter Abriess..., GLA, Htk. Bd. XII, fol. 38

STLA, MILITARIA, SCHUB. II 1598.

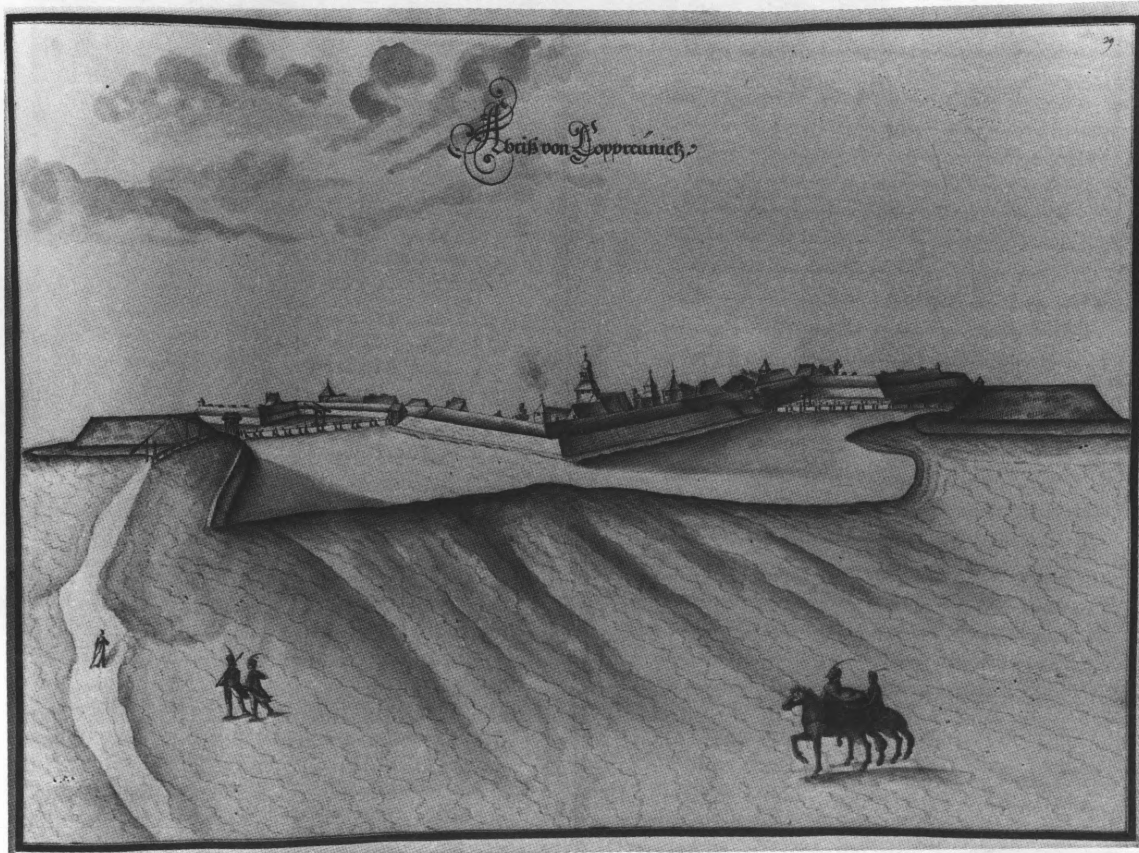
Ovaj plan Koprivnice je publicirao M. Kruhek ¹⁵⁾. Detaljno ga je opisao. Na planu su napisane bilješke. Na podlozi s devet insula te dvora koji čine prikaz postojećeg stanja nacrtan je već spomenuti prijedlog utvrde s pet bastiona i širokim jarcima koji ih okružuju.

U ovoj grupi planova Koprivnice iz 16. stoljeća je šest crteža. Pet ih ima za podlogu prikaz mjesta s devet insula na koji je nacrtan projekt utvrde s pet bastiona. Očito je da taj plan detaljnije dokumentira urbanističku situaciju unutar koprivničkih palisada tijekom 16. stoljeća.

PLANOVI KOPRIVNICE IZ UVEZA S IZVJEŠTAJIMA M. STIERA

Martin Stier (1630. do 1669.) je bio carski inženjer. U ime carske komisije sastavio je izvještaj o stanju utvrda i izradio prijedloge poboljšanja kako bi iste izdržale turske opsade. Prema datumu koji se nalazi uz tabele o zalihama oružja treba pretpostaviti da je komisija obavila obilazak do ožujka 1657. godine. Vrlo je vjerojatno da su se na terenu pravili crteži, skice, popisi a da se nakon toga u Beču radila redakcija cijelog izvještaja koji je predan Leopoldu I.

Stieru je obilazak granice vjerovatno poslužio i za prikupljanje podataka za izradu nove geografske karte. Postoji njegov akvarelirani crtež na dvanaest tabli na kome je prikazan prostor pograničnih područja od Jadrana do Sedmogradske. Pod kartušom je potpis M. Stier ob. Ingeuiet, 1661. godine. ¹⁶⁾

Veduta Koprivnica, GLA, Htk. Bd. XII, fol. 39

GLA, HFK. BD. XII

XII uvez ima tri dijela. Granica prema Turcima je razdijeljena na tri područja. Karta (3) ima utvrde po Štajerskoj nasuprot turskoj Kaniži. Karta (27) prikazuje slavonsku, petrinjsku i banatsku granicu. Područje Hrvatske i Primorja s kameralnim gradovima je na posebnoj karti (59). Uz ove karte postoji još 75 planova graničnih utvrda. Planovi su izrađeni u jednom stilu. To su kolorirani crteži perom od M. Stiera. Uz te planove idu i iscrpni izvještaji o oružju, municiji i priboru. Uvez je kožni originalni iz 17. stoljeća s utisnutim grbom kneza Gonzage koji je na bečkom dvoru obnašao tijekom puno godina visoke vojne funkcije. Vrlo je vjerojatno da je uvez nastao na njegov poticaj.¹⁷⁾

Tekst o Koprivnici (35, 36) podijeljen je u šest točaka. Zatečeno stanje se opisuje kao loše jer je voda u jarcima potkopavala zemljane temelje. Dotok vode iz potoka mijenja nivo u jarcima jer ne postoji kanal za odvodnju suviška vode. Jarci su zamuljeni i zatravljeni. Stierovi prijedlozi su vezani uz bolje protjecanje vode u grabama pred bedemima. Dalje daje prijedlog za izradu kazematskih prostora u postojećim kavalirima, kako bi se bolje čuvao barut i pribor. U prijedlogu su navedeni potrebni radovi, materijal i vrijeme izvođenja.

Tlocrti bedema Koprivnice, zatečeno stanje (37) i prijedlog poboljšanja (38) imaju po dva profila koji sadrže detalje izvedbe. Unutar tlocrta gradskih bedema nema ucrtanih civilnih objekata koji su neosporno u to vrijeme postojali. Iz ove pojedinosti se može zaključiti da se

radi o vojnom planu.

Stvarni su se objekti u Koprivnici iza zemljanih bedema mogli predočiti tek njenom vedutom. U toj potrebi vidimo i glavni razlog zašto se u tom uvezu kneza Gonzage nalazi kopija ranije koprivničke vedute iz drugog bečkog uveza. U prilog takvom tumačenju ide i činjenica da taj uvez ima još vedute Varaždina i Čakovca iz istog izvora.¹⁸⁾ Te tri vedute i pregledne karte (3, 27 i 59) nisu od Stiera.

ÖNB, KODEKS 9225

U 1657. godini Stier je vlastoručno potpisao posvetu Leopoldu I. Uvez se sastoji od dva dijela. U prvome su utvrde u Štajerskoj. Graz je temeljito obrađen na šest planova. Fürstenfeld, Radkersburg i Ptuj su nacrtani u zatečenom stanju i s po dva prijedloga poboljšanja gradskih utvrda. Ballaton, Harteberg i Feldbach s po jednim. Tabela s popisom oružja je na kraju prvog dijela (34). U drugom dijelu iza Varaždina napisan je tekst o stanju utvrda oko Koprivnice (41). Sadrži također šest točaka. Plan zatečenog stanja (42) nema prikaz presjeka profila bedema. Prijedlog poboljšanja ima presjeka bedema u dvije visine. Oko bedema je samo ucrtano rješenje toka isticanja vode iz bedemskih jaraka.

Postojeće teško oružje polukartaune, kvartirschlange, falkonetri od 6 funti i jednostavni falkoneti od tri funte, metalne haubice, merzeri i petarde su u dovoljnoj količini. Za tromjesečnu opsadu osim postojećeg oružja komisija je predvidjela da bi trebala veća količina okovanih duplih kukača, kraćih cijevi i musekata. Detaljni podaci se nalaze u tabelama koje su iscrtane na kraju (69).

ÖNB, KODEKS 8608

Na drugom listu posvetu je potpisao M. Stier. U njenom se tekstu spominje 1657. godina, ali je na kraju napisana 1660. godina. Prvi se dio izvještaja odnosi na Štajersku. Manje razlike postoje u broju planova u odnosu na ranije opisane planove iz kodeksa 9225. Karta Slavonije i Hrvatske (32) daje pregled područja, a tabela (60) ima isti popis oružja zatečenog stanja i potrebnih vrsta za tromjesečne opsade. Drugim rukopisom napisan je izvještaj za Karlovac.²⁰⁾ Po broju listova ovo je najduži uvez, ima 147 listova.

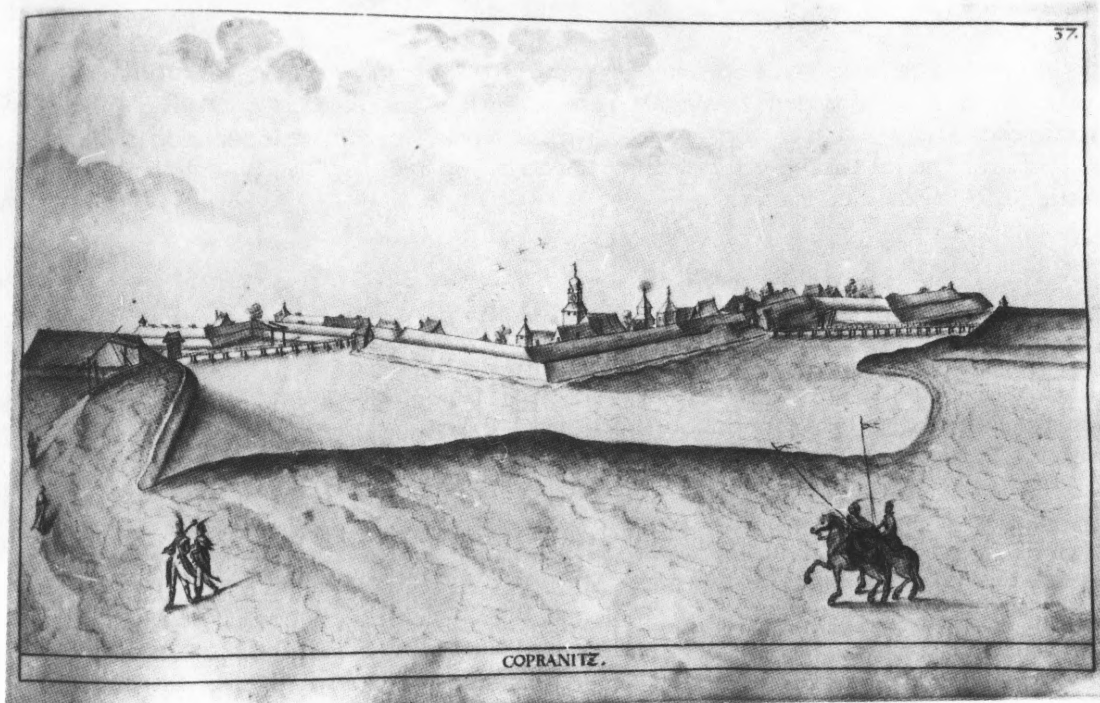
Pismeni izvještaj o Koprivnici (39, 40) podijeljen je na šest dijelova. Ne postoje bitne razlike u odnosu na prethodna dva primjerka teksta izvještaja. Primjedbe, prijedlozi, procjene troškova, iznosi, sve to odgovara već iznesenom činjeničnom stanju. Iz posvete (2) i datuma obiju godina, zaključuje se da je ovo prijepis ranijeg primjerka iz 1657. godine.

Za planove se može reći da su kopije ranijih, da se u sitnicama razlikuju od već opisanih iz prethodna dva kodeksa. Crteži perom su akvarelirani, boje su nešto gušće, ali još uvijek akvarel. Tonovi zelene i plave boje su puno intenzivniji u odnosu na prethodna dva para planova. Oba ova nisu potpisana.

Popis oružja u tabelama odgovara prethodnim stanjima iz ožujka 1657. godine. Iste su i količine potrebnih vrsta oružja da bi se Koprivnica oduprla tromjesečnoj opsadi.

KA, GI A 220 1 β

Već sama umanjena dimenzija uveza u odnosu na tri prethodna primjerka Stierovog izvještaja potvrđuje pretpostavku da je ovaj primjerak prijepis jednog od ranijih. Uvez ima

Copranitz., ÖNB, C 8623 fol. 37

drugačiji naslov, a nema ni posvete Leopoldu I. Zove se: Opisi i tlocrti različitih graničnih utvrda, dvoraca i gradova u Hrvatskoj otprilike u godinama 1660. do 1664. Drugom je rukom dopisano posjed Montecuculi.

Uvez sadrži opću kartu i u prvom dijelu su izvještaji o Varaždinu, Koprivnici, Đurđevcu, Križevcima, Ivaniču, Sisku i Petrinji. Drugi dio ima izvještaj o Karlovcu pa slijede planovi utvrda do Karlobaga i Jablanice.

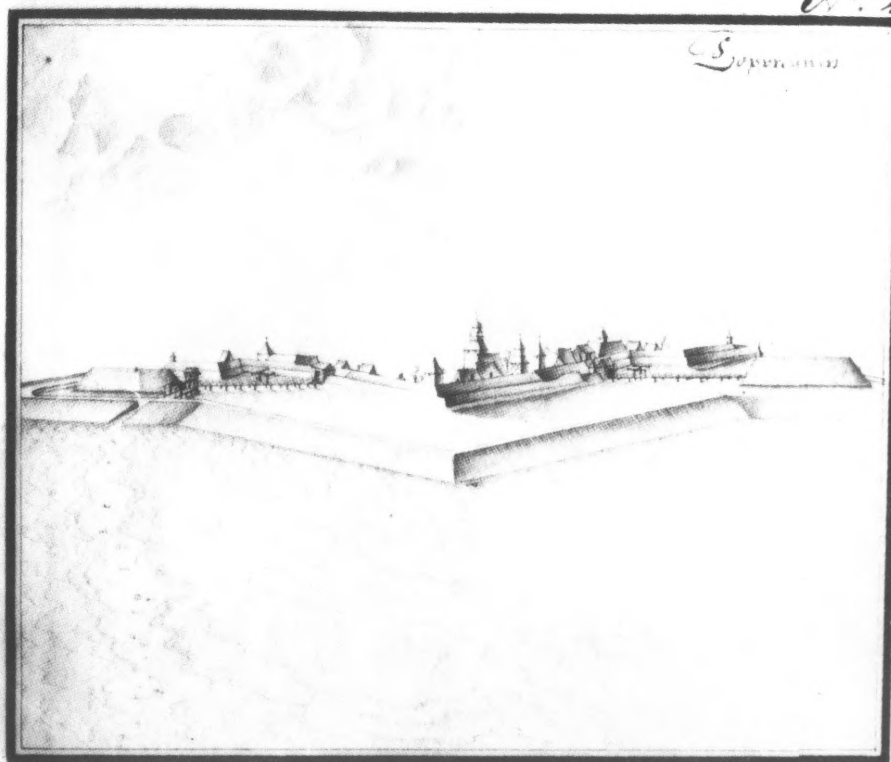
Pod brojem tri ispisan je tekst Stierovog izvještaja u šest točaka. U njega je umetnut plan Koprivnice koji predstavlja prijedlog poboljšanja koprivničkih utvrda. Do njega su slijepljeni presjeci opkopa, dva puta po dva presjeka. Čitavi prikaz je u tušu. Na kraju su već spominjani inventari oružja i municije. Podaci odgovaraju onima u tri prethodna kodeksa.

Postojanje četiri primjerka Stierovih planova Koprivnice treba tumačiti u svjetlu zbivanja na granici s Turcima tijekom petnaest godina oko sredine 17. stoljeća. Dva su uveza bila u posjedu najviših vojnih zapovjednika, knezova Gonzage i Montecuculia. Dva nose Stierove posvete Leopoldu I. Najviše potpisanih primjeraka planova koji se uvijek imenuju kao "Erstlicher Abriess von..." i "Andrter Abriess von..." ima u Gonzaginom uvezu. Daljnja bi istraživanja trebala odgovoriti da li je sam Stier izradio svoje kopije ili je to djelomično netko drugi učinio.

VEDUTE KOPRIVNICE IZ 17. STOLJEĆA

Kako se simbolima tlocrta nije mogla prikazati svaka pojedinost od vojne važnosti, tako je bilo nepohodno da se tijekom vremena planovi nadopune ogovarajućim vedutama. Takav primjer spomenut je već kod opisivanja Gonzaginog uveza iz Karlsruhea.

Koprivničke se vedute iz 17. stoljeća mogu razvrstati u dvije grupe. Ranije vedute su crteži

Coppreüniss, KA G I a 220 α fol. 41

u tušu unutar većih cjelina uveza ili rukopisa. Kasnije su vedute bakropisi i ponajčešće se nalaze u različitim knjigama. Nikako ne stoji da je M. Stier izradio barkopis Koprivnice kako se može pronaći u starijoj literaturi.²¹⁾

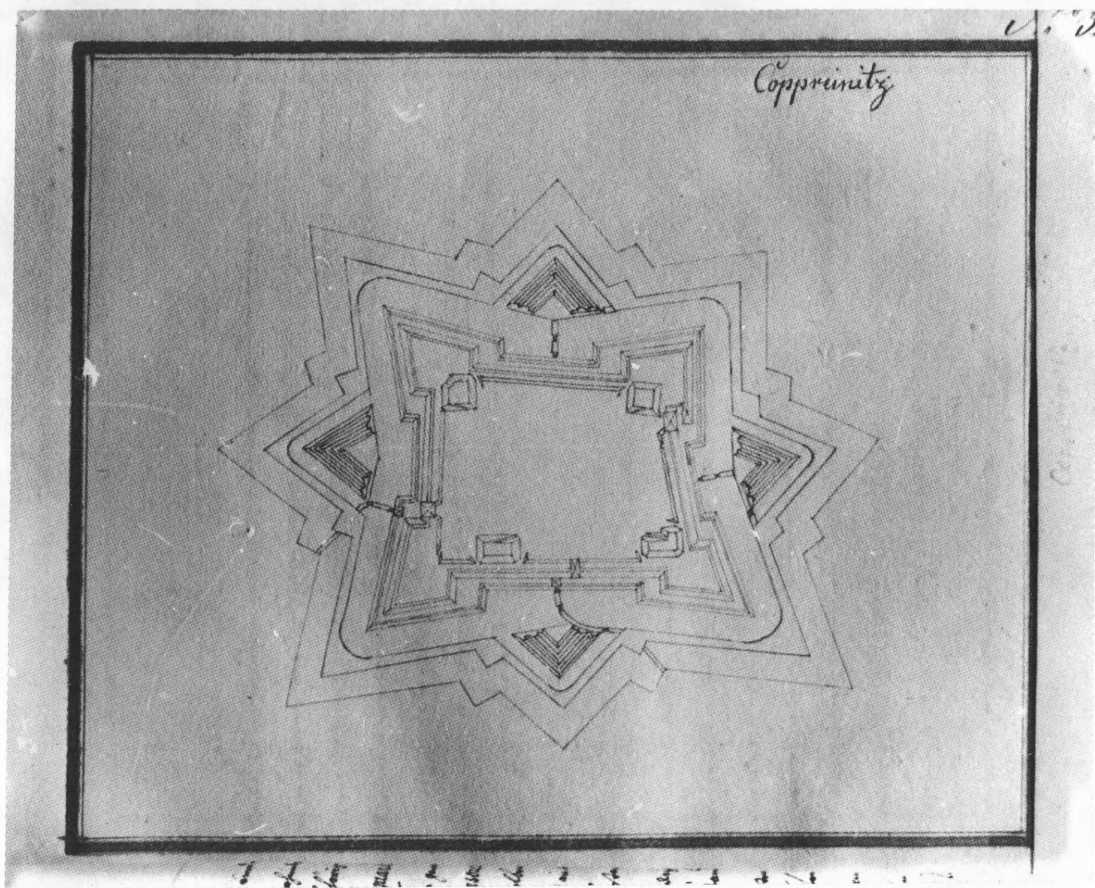
ÖNB, KODEKS 8622 FOL. 37

Do sada najstarija poznata veduta Koprivnice je u uvezu Johana Ledentua iz 1639. godine. Kako postoji još jedna identična veduta od istog autora iz iste godine, nije moguće reći koja je starija, jer je najverojatnije da su nastajale istovremeno. Na toj veduti dominiraju jarci pred gradskim utvrdama do kojih vode dva drvena mosta. Iza bedema se naziru krovovi kuća i toranj crkve. U prvom su planu dva konjanika i dalje četiri pješaka. Redni broj lista je u okviru za naslov s lijeve strane dolje.

ÖNB, KODEKS 8623 FOL. 37

Slikoviti je prikaz ove koprivničke vedute identičan primjerku iz kodeksa 8622. Jedina razlika između ta dva primjerka je u smještaju rednog broja lista. U ovom uvezu su brojevi ispisani uz okvir vedute gore desno.

Postojanje dva identična prikaza istog autora lako je objasniti. Radi se o vedutama koje

Coppreinitz, KA G I a 220 1 β, No. 3

je izradio vojni inženjer, uz mnoge vedute u oba uveza stavljao je uz potpis i oznaku ob. Ingenier. J. Ledentu.

GLA, HFK. BD. XII FOL. 39

Već je spomenuto da se među Stierovim planovima u ovome uvezu tri vedute koje nisu od Stierove ruke. Zbog uočene sličnosti može se pretpostaviti da je za ovu vedutu kao predložak poslužio jedan od dva Ledentuova crteže iz 1639. godine. Vrijeme nastanka ove vedute vjerojatno je bilo istovremeno sa sastavljenjem izvještaja oko 1657. godine.

KA, GI A 220 α FOL. 41

U svome tekstu o starim slikama Koprivnice, Brozović je reproducirao ovu vedutu iz posjeda Montecuculla iz Beča. Uvez ima naslov "Vierzig Zwey Sauber Abrisse". Dani su crteži utvrda, dvorova i gradova u Ugarskoj otprilike iz godine 1660. do 1664. godine. Ova zbirka 42 vedute je isto tako kopija veduta jednog od dva Ledentuova uveza. Dimenzije uveza u obliku manjeg albuma (31x21) također potvrđuju da se radi o vojnoj dokumentaciji koja je bila

izrađena za predsjednika dvorskog ratnog vijeća grofa Montecuculia.

Brozović je bio prvi koji je obznanio postojanje bakropisa s koprivničkom vedutom u knjizi iz 1688. godine. (vidi tabelu) Poznate su još dvije. U knjizi B. von Birkensteina iz 1686. i M. L. Mutiia iz 1692. godine.

O očiglednoj sličnosti bakropisnih veduta s crtežima J. Ledentua vjerojatno će biti još govora. Dodatna će istraživanja riješiti kako je bilo moguće da se vojna veduta počinje umnažati po knjigama.

ZAKLJUČAK

Od 1928. godine kada je Brozović objavio 4 plana i vedute Koprivnice do današnjih dana poznato je ukupno 22 plana i veduta za isto razdoblje. Mogućnost otkrivanja novih primjeraka postoji. Još uvijek nam nisu poznati svi arhivski fondovi, najnoviji primjer iz Dresdena to potvrđuje.

Otkrićem dva uveza iz Dresdena otklonjena je i zadnja mogućnost da bi plan Koprivnice iz kodeksa 8607, fol. 17 bio iz 17. stoljeća.²²⁾

Nastanak crteža iz uveza XXVI, 96, 11, fol. 24 je bio najkasnije u prvoj plovidbi 1566. godine, jer je već u 17. kolovoza iste godine izborni knez August pisao Christophu v. Carlowitzu da u dva ugarska atlasa poslana iz Praga nema Trebosloa i Gyule,²³⁾ što ogovara sadržajima uveza iz prvog popisa iz 1587. godine.

Na tome je planu prikazan raspored 9 insula unutar palisada, te je tako dokumentirana urbanistička situacija u Koprivnici oko sredine 16. stoljeća.

Na temelju podatka o vrstama vodenih znakova na papirima vjerojatno će biti moguće donijeti sasvim određene zaključke o međusobnoj povezanosti planova i vremenima njihovog crtanja. Autora ili autore, te kopiste koprivničkih planova treba tražiti među talijanskim vojnim arhitektima koji su djelovali tijekom 16. stoljeća na projektiranju i gradnji nizinskih utvrda u rubnom području panonskog prostora.

Neosporno je da će poznato vrijeme nastanka dva dresdenska atlasa s 35 planova i utvrda iz Hrvatske i Slavonije imati izravni uticaj na datiranje 54 plana iz preostala tri kodeksa, dva bečka i karlsruheški.

BILJEŠKE

1. Laszovski (1908). Osim toga 1898. godine Laszovski je objavio izvještaj inženjera Pieronija iz 1639. godine.
2. Horvat (1976/7): bilješka (1978/9) broj 48.
3. Brozović (1928)
4. Prazni listovi uveza imaju lijevo dolje u uglu brojeve: 5, 7, 9, 15, 26 i 30. Planovi: Zagreb 8, Suran 17, Comiati 18, Leva, veduta 19, Pukonz 20, Scharosch 24, Sadar 25, Zadwar 27, Agria 28, Bitka kod Szatmára 77, 78. Bitka je bila 1554. godine.
5. Svi osim lista 37a (arhivska paginacija).
6. Na toj vrsti papira su još naslovna stranica (1), karta otoka (4), karta gornje Ugarske (6) i Plan Zadwara (64).
7. Ova je karta kopija (4) iz kodeksa 8609. Nije moguće utvrditi da li je ranije u ovom uvezu bilo i drugih karata.
8. Szabo (1914) spominje poklon C. Gurliitta iz Dresdena. Premrl (1978) navodi br. 3 iz kataloga kao fotografiju originala koji se čuva u Dresdenu. Za sljedeću fotografiju br. 4 navodi da se u literaturi provlači kao "Dresdenska", a da nije utvrđena provinijencija.
9. Zahvaljujem dr. H. Brichzinu iz StA, Dresden koji mi je poslao fotografije dva plana Koprivnice, vodene znakove papira i kopije sadržaja oba uveza u kojima se planovi nalaze.
10. Brichzin (1990., 187)
11. Na saopćenom podatku zahvaljujem dr. Brichzinu.
12. Prema dobivenom crtežu vodeni znak se sastoji od štita u kojem je na uzvisini podignut križ. Labbare (1966.) iznosi mogućnost da je taj znak sličan grbu Landsberga.
13. Postoje usporedbe za Varaždin, Klemm (1984), Čakovec, Perči (1987).
14. Svih šest je prikazano iz ptičje perspektive
15. Kruhek (1986) fotografija br. 13 na 27 str.
16. ÖNB kodeks 8325
17. Schäffer (1971., 197)

18. Perčič (1987, 49-50)
 19. vidi 17.
 20. Opis šest planova Karlovca vidi Kruhek (1978) kataloški brojevi 37 do 45
 21. Isto vrijedi i za vedute Varaždina i Cakovca koji se krivo pripisuju Stieru kao njegovi bakropisi.
 22. Vidi Bakrač (1983). Autorica predstavlja ovaj plan kao početni nacrt M. Stiera. Projekat utvrde s 5 bastiona pripisuje M. Stieru (1630.-1669.).
 23. Bönisch, Brichzin, Schillinger, (1990) str. 187.

IZVORI I LITERATURA

- Bakrač, Lj. (1983), Prilog istraživanju koprivničke utvrde, u Zbornik za narodni život i običaje, knj. 49, Zagreb
 Balogh, J. (1974), *Italiaenische Pläne und ungarischen Bauten der Spätrenneissance*, Acta Technica Academiae demiae Scientiarum, T. I. 13-93, Budapest
 Brozović, L. (1928), Stare slike grada Koprivnice, Narodna starina, 94-99, Zagreb
 Brozović, L. (1978), Građa za povijest Koprivnice, Koprivnica Bönisch, Brichzin i Schillinger (1990) Kurschsische Kartographie bis zum Dreissigjährigen Krieg, Berlin
 Felekar, D. (1992), Spomenici kulture i povijesti u općini Koprivnica, Koprivnica
 Horvat, A. (1960), Osvrt na urbanizam Koprivnice, Bulletin, God VIII, br. 2 i 3, str. 89-108
 Horvat, A. (1976/7, 1978/9), O djelovanju Povjereništva za čuvanje spomenika u Zagrebu, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, Zagreb
 Karaman, I. (1986), Osnove socijalno - ekonomske determinante povijesnog razvoja grada Koprivnice i njegove regije, Koprivnica grad i spomenici, Zagreb
 Klaić, N. (1987), Koprivnica u srednjem vijeku, Koprivnica
 Kruhek, M. (1978), Karlovac, Postanak i razvoj tvrđave i grada, Zagreb
 Kuhek, M. (1986), Tvrđava u Koprivnici - povijesni i tipološki razvoj, Koprivnica grad i spomenici, Zagreb
 Kruhek, M. (1986), Povijest izgradnje koprivničke tvrđave, Koprivnica grad i spomenici, Zagreb
 Laszowski, E. (1908), Jedan važan rukopis Martina Stiera, VJZA, god. X, Zagreb
 Klemm, M. (1984), Planovi i vedute Varaždina od 14. do 19. stoljeća, Varaždin
 Klemm, M. (1986), Planovi Cakovca, Kotoribe i Legrada iz druge polovice 17. stoljeća u bečkom Vojnopovijesnom muzeju, Radovi JAZU Varaždin, Varaždin
 Perčič, Lj. (1986), Neki prikazi tvrđave Legrad iz 16. i 17. stoljeća, Muzejski vjesnik 9, Koprivnica
 Perčič, Lj. (1987), Vedute i planovi tvrđave Cakovec iz 17. stoljeća, Muzejski vjesnik 10, Varaždin
 Perčič, Lj. (1992), Prilog poznavanju Specklinove Knjige "Arhitektura utvrda/ kako se u naše vrijeme mogu graditi/ u gradovima" iz 1608. godine, Muzejski vjesnik 15, Kutina
 Premrl, N. (1978), Likovni prikazi Zagreba od 16. do kraja 19. stoljeća, Katalog, Zagreb
 Schäffer, A. (1971), Inventar der Handgezeichnete Karten und Pläne zur europäischen Kriegsgeschichte des 16. bis 19. Jahrhundert im GLA, Karlsruhe
 Szabo, Gj. (1920), Sredovječni gradovi, Zagreb
 Skiljan - Gothard (1972), Grafike i crteži iz Valvasorove zbirke nadbiskupija zagrebačke, katalog, Zagreb
 Voje, I. (1980), Zbirka planova krajskih utvrda iz Karlsruhea, Vojna krajina, Zagreb

LITERATURA ZA VODENE ZNAKOVE:

- Briquet C. M. (1907), *Les Filigranes*, Genova
 Briquet C. M. (1968), *Les Filigranes*, Hilversum
 Heawood E. (1950), *Watersmarks I*, Hilversum
 Labarre E. J. (1952), *The Briquet Album*, Hilversum
 Labarre E. J. (1953), *Zonghi's Watermarks*, Hilversum
 Labarre E. J. (1966), *The Nostiz Papers*, Hilversum

SKRAĆENICE:

- GLA, Generalandesarshiv Karlsruhe
 KA, Kriegsarchiv Beč
 ÖNB, Österreichische Nationalbibliothek, Zbirka rukopisa i inkanabula, Beč
 StA, Staatsarshiv Dresden
 StLA, Steiermärkisches Landesarshiv, Graz

PLANOVI KOPRIVNICE IZ 16. STOLJEĆA

Signatura	Opis	Dimenzije
1. ÖNB, C 8609 fol. 20	Tlocrt naselja ima 4 insule i crkvenu građevinu s 8 kontrafora.	36x52
2. ÖNB, C 8607 fol. 17	Tlocrt naselja ima 9 insula i crkvenu građevinu s 10 kontrafora, te projekt utvrde s 5 bastiona.	42,5x57,3
3. StA, XXVI, 96, Nr. 11, fol. 24	isto kao pod brojem 2	41,5x56,4
4. StA, XXVI, 96, Nr. 6, fol. 12	isto kao pod brojem 2	43x57
5. GLA, Hfk. Bd. XV, fol. 27	isto kao pod brojem 2	57x44
6. StLA, Militari Sch. II 1598	isto kao pod brojem 2	
7. Porijeklo nepoznato	Tlocrt naselja s 9 insula različitih veličina i crkvom s 10 kontrafora	nepoznato

PLANOVI KOPRIVNICE IZ UVEZA KOJI SADRŽE IZVJEŠTAJE M. STIERA

Grad	God.	Signatura	Folio	Sadržaj	Položaj naslova
Karlsruhe, 1657.	Hfk.Bd. XII	27	karta		
GLA			35,36	tekst	
			37	prvi "E"	lijevo gore
			38	drugi "A"	lijevo gore
			39	veduta	
			58	tabela	
Beč,	1657.	C 9225	36	karta	
ÖNB			41	tekst	
			42	prvi "E"	lijevo gore
			43	drugi "A"	lijevo gore
			69	tabela	
Beč	1660.	C 8608	32	karta	
ÖNB			37,38	tekst	
			39	prvi "E"	desno gore
			40	drugi "A"	desno gore
			60	tabela	
Beč KA	c. 1660	Gl a 220 1β	No.3	Prijepis u obliku knjižice nije posebno vršena paginacija, samo jedan tlocrt ulijepljen među tekst	

VEDUTE KOPRIVNICE IZ 17. STOLJEĆA

Mjesto	Signatura	Godina	Autor
ÖNB	C 8622 fol. 37	1639.	J. Ledentu
ÖNB	C 8623 fol. 37	1639.	J. Ledentu
GLA	Hfk. Bd. XII fol. 39	1657.	-
KA	G I a 220 α fol. 41	1660.	-
NSB, Metropolitana	M 7328, str. 132	1686.	J.v.d. Nypoort
Lendesbibliothek, Dresden	H. H. 831 str. 636	1688.	-
NSB, 43. 767/3 str. 217/8	1692.	-	

PREGLED VODENIH ZNAKOVA PAPIRA IZ 16. STOLJEĆA

Signatura uveza	Naslov plana Koprivnice	Opis vodenog znaka
ÖNB, C 8609, fol. 20	"KOPREINIZ. In sclavonia."	dvije strijele ukrštene, a nad njima na štapu 6-kračna zvijezda.
ÖNB, C 8607, fol. 17	"COPREINIZ"	uspravna zmija vijugava tijela s ispruženim jezikom i ukrasom na glavi, o repu joj visi štit s dijagonalom gredom i 2 zvijezde
StA, XXVI, 96, 11, fol. 24	"COPREINIZ Apreso lamura"	štit podijeljen s dijagonalnom gredom i 2 zvijezde
StA, XXVI, 96, 6, fol. 12	"20 Copeniniz"	štit podijeljen s dijagonalnom gredom i 2 zvijezde
GLA, Hfk. Bd. XV fol. 27	"COPREINIZ"	štit u kome je na podlozi križ